

ETNOCHOREOLOGICKÉ BÁDANIE NA SLOVENSKU A JEHO AKTUÁLNE PROBLÉMY

Stanislav Dúžek

Ak ešte v polovici 19. storočia širšie rozhladení odborníci na Slovensku konštatovali takmer úplnú absenciu poznatkov o našom ľudovom tanci, aj to vlastne iba z oblasti hudobnej folkloristiky (1951), vzápätí, ešte v päťdesiatych rokoch sa situácia dosť rapídne mení. Popravde treba povedať, že nielen zásluhou muzikológov, ale paralelne aj pod tlakom zo dňa na deň sa rozmáhajúceho rozmachu folklórnych kolektívov, ktoré scénicky stvárnajú ľudové tance.

Z týchto stimulov a tiež aktivity, označovanej neskoršie ako folklórne hnutie, rástla i základňa najprv zberateľstva, dokumentaristiky a následne i špecializovaného vedeckého výskumu ľudových tancov na pôde Ústavu hudobnej vedy SAV.

Počiatkové kroky a počiny v tomto smere v hrubých rysoch poznáme u nás z prvých sumarizácií a náčrtu smerovania vtedy takmer dvadsaťročnej folkloristickej disciplíny - etnochoreológie od novoetablovaných tanečných folkloristov Klimenta Ondrejku a Stanislava Dúžeka. (Mimochodom, udialo sa tak v roku 1970 na rokovaní prvého z nasledujúcich 28. etnomuzikologických seminárov.)

K. Ondrejka konštatuje, že v znalostiach o ľudovom tanci máme stále početné biele miesta v základnom zbere, archívovaní, zverejňovaní, systemizovaní, v histórii, estetike a vôbec v teórii folklórneho tanca. Hoci podmienky výskumu v tej dobe hodnotí ako dobré, radikálne vylepšenie jestvujúcej situácie nepredpokladá, lebo vidí deficit v možnosti výraznejšie nadviazať na skromné výsledky predchodcov v zbere, porovnávaní tanečného materiálu, jeho výklade, i pri vytváraní vhodnej metodológie z príbuzných ľudov- a umenovedných disciplín. V nich totiž fundovaný tanečný výskum predtým absentoval.

S. Dúžek zasa zisťuje, že v šesťdesiatych rokoch sa predmet bádania i metódy skúmania tanečnej folkloristiky rozširujú a upresňujú najmä zásluhou poznatkov z opakovaných krátkodobých štacionárnych hudobno-tanečných výskumov vo vybraných regiónoch. Dospieva sa k tomu, že predmetom bádania má byť tanečná folklórna tradícia v celostnejšom ponímaní - teda nielen formy a výrazové prostriedky tanca, čo sa uprednostňovalo doposiaľ, ale i život, spôsob existencie tancov, tanečných javov a ich miesto v ľudovej tradícii, ako aj samotní nositelia a sprostredkovatelia tanečnej folklórnej tradície.

Z týchto konštatovaní a prístupov vychádza náš etnochoreologický výskum aj v nasledujúcom dvadsaťročí na konci ktorého - a to na začiatku deväťdesiatych rokov, vznikla

ďalšia sumarizácia výsledkov slovenskej tanečnej folkloristiky. Konkrétna sú zhrnuté v mojej štúdiu *Východiská a problémy folkloristického výskumu tanca na Slovensku*, preto priblížime iba niektoré rezultáty a hlavné tematické okruhy výskumov tanečného odboru. Ten v rámci Oddelenia etnomuzikológie v pertraktovanom dvadsaťročí fungoval pod zastrešením Umenovedného ústavu SAV a síce ako dôsledok povestnej tzv. normalizácie po pamätnom roku 1968. Hlavný dôraz sa kládol na základný výskum a dokumentáciu ľudového tanečného prejavu, nakoľko takúto činnosť na Slovensku nerobilo žiadne iné pracovisko. Toto trvalo zhruba do polovice deväťdesiatych rokov 20. storočia kým nenastal v dokumentácii a terénnom výskume doposiaľ trvajúcí útlm. Výsledkom je, že v našich archívnych fondoch celkove evidujeme 466 filmov, 222 videozáznamov, 3 124 magnetofonových pásov s nahrávkami z okruhu ľudovej hudby a tanca, 50 555 notových záznamov ľudových piesní a cca 44 500 fotonegátív a diapoziatív, z čoho sa značná časť viaže práve k ľudovým tancom z celého Slovenska a k tancom zahraničných Slovákov.

Na začiatku sedemdesiatych rokov vznikli obsiahle monografie a štúdie ako výsledok regionálnych výskumov, čo bol svojho času hlavný trend nášho etnomuzikologického a etnochoreologického bádania. Ešte hlbšie sondy do regionálnych pomerov predstavuje rad príspevkov do lokálnych monografií. Výrazne sme pokročili aj v syntetizujúcich pohľadoch na tanečné bohatstvo Slovenska vo forme encyklopedických hesiel a štúdií, v kartografickom zobrazení ľudových tancov na Slovensku a publikovaní ďalšej zbierky slovenských ľudových tancov. Pokrok v oblasti metodológie sme dosiahli najmä vo výskume a dokumentácii súčasného stavu tanečného folklóru a v opisovaní, systematike a terminológii tanečného pohybu. Prínosné bolo tiež štúdium formovania sa výnimočných tanečných osobností, interpretov a nositeľov tanečnej folklórnej tradície (J. Gaško, V. Littva). Postúpili sme dopredu aj v poznatkoch o obyčajoch spojených s tancom a to ako v ich dokumentovaní, tak i v interpretácii najživotaschopnejších a dominantných tanečných príležitostí súčasnosti - svadby a fašiangov. Monograficky poňaté štúdie o odzemkoch, verbunkoch, kolesových, zbojníckych a fašiangových tancoch prispeli k riešeniu otázok klasifikácie a typológie tanečného bohatstva Slovenska. Systematičnosťou bola pozoruhodná rozsiahla dokumentácia folklóru zahraničných Slovákov prichádzajúcich každoročne na naše folklórne festivaly; iba zriedkavejšie pokračovali výskumy priamo v Maďarsku a Juhoslávii. Týmto

smerom sa publikačná činnosť výraznejšie nerozvinula. V problematike detského herného folklóru sa publikačne a editorsky angažoval najmä K. Ondrejka. Neobyčajne rozsiahle bolo naše časovo náročné, extenzívne pôsobenie v oblasti folklorizmu pozitívne hlavne tým, že sme prostredníctvom neho získali neobyčajne rozsiahly a blízky kontakt s mnohými interpretmi a nositeľmi tanečných folklórnych tradícií, s folklórnymi kolektívami a podujatiami, a v súvisi s tým sme zrealizovali veľa dokumentačných akcií. Naším prínosom v tejto sfére je tiež rad štúdií a prednášok týkajúcich sa hlavne uplatnenia tanečného folklóru v aktuálnom umeleckom živote a kultúre.

Naostatok chceme priblížiť naše aktivity posledného obdobia - deväťdesiatych rokov 20. storočia, lebo v nich prevažne realizované projekty neboli doposiaľ zhrnuté. Ide o etapu, keď na našu bádateľskú sféru dolieha nielen rastúci regres tradičného tanečného folklóru, ale keď na výskum doliehajú aj reštrikcie, hlavne finančného rázu, a síce ako nežiaduci následok závažných spoločensko-ekonomických zmien tohto obdobia. To sa odráža najmä v takmer absencii terénneho výskumu, dokumentačných aktivít, nedostatočnosti dobe primeraného technického vybavenia pracoviska, v úbytku potrebných technicko-dokumentačných pracovníkov, a to ako pre prácu v teréne, tak aj pre adjustáciu archívnych, najmä audiovizuálnych dokumentov a ich sprístupnení.

Napriek jestvujúcej situácii sa usilujeme pokračovať v nastúpenom trende a prispôbujeme našu činnosť existujúcim podmienkam. Určité východisko vidíme v obmedzenom využívaní staršej, zo značnej časti technicky aj dokumentačne nespracovanej základne archívnych dokumentov, najmä sa však iniciatívne púšťame do nových projektov, pričom pri ich realizácii využívame ako základ pomerne skromné finančné zabezpečenie prostredníctvom vedeckej grantovej agentúry VEGA, a potom kooperáciu s príbuzne orientovanými pracoviskami. Dosť úspešne sme skončili, resp. končíme niekoľko grantových, zväčša tímových projektov a na niektoré upozorníme. Napr.

- *Slovenská ľudová tanečná hudba* (fónická antológia), 1991-1992, vedúci S. Dúžek (20 hodín fónických nahrávok tancov + pracovné videozáznamy),

- *Tradičné tance Slovákov v Maďarsku*, 1993, vedúci K. Ondrejka (1350 s. rukopisného textu),

- *Folklórne hry slovenských detí v období rokov 1919-1994*, 1994-1996, vedúci K. Ondrejka (1000 s. rukopisného textu),

- *Svadba ako synkretická umelecká forma*, 1996-1997, vedúci S. Dúžek (17 štúdií interných a externých autorov

- (čiastočne publikovaných), 7 videodokumentov súčasných svadieb získaných pre archív),

- *Hudobné a tanečné typy v ich celoslovenskej regionálnej a väzbe*, 1997-1998, vedúca L. Mikušová (zbierka piesní z Podpoľania v tlači, celouzemný súpis tancov v rukopise),

- *Premeny a interetnické vzťahy v ľudovej hudobnej kultúre*, 1998-2000, vedúci P. Michalovič (fotodokumenty a štúdia o hudbe k tancu),

- *Slovenská ľudová tanečná kultúra a jej pretrvávajúce na sklonku 20. storočia*, 1999-2001, vedúci B. Garaj (publikácia pripravená na vydanie),

- *Ľudová hudba, ľudové tance a zvyky v slovenskej beletrii a poézii*, 2000 - 2001, vedúca L. Mikušová.

Z titulu spoluriešiteľa sme sa zhostili grantového projektu *Tradičná ľudová kultúra v interetnických súvislostiach*, v Ústave etnológie v rokoch 1994-1996. Následné publikácie v angličtine i slovenčine prispievajú k zviditeľneniu našej ľudovej a tanečnej kultúry v (stredo) európskom kontexte.

Popri uvedených trendoch a výsledkoch vznikli viaceré štúdie, články predstavujúce ďalšie obzory etnochoreologického výskumu. Za také možno považovať texty precizujúce typológiu a klasifikáciu folklórnych tancov, štúdie zaoberajúce sa pokračujúcimi premenami vo vývoji tanca, tanečného života, aj problematikou regionálneho situovania našich ľudových tancov. Novom oproti minulosti sú prednášky, články o stave výskumov a premenách slovenských ľudových tancov prednesené na medzinárodných fórach, čo umožňuje šírenie aktuálnych, málo známych poznatkov o našom ľudovom tanci v zahraničí.

Značne sme zintenzívnili výučbu o ľudových tancoch v príbuzných odboroch na vysokých školách. Najmä na UKF - na múzicky špecializovanej Katedre folkloristiky a regionalistiky v Nitre, ale aj na FFUK - Katedrách etnológie a hudobnej vedy, na VŠMU - Katedre tanečnej tvorby (S. Dúžek) a na FTVŠ UK v Bratislave (K. Ondrejka). Nádejali sme sa, že práve takýmto spôsobom získame pokračovateľov etnochoreologického výskumu ÚHV SAV, žiaľ, toto úsilie nateraz vychádza nazmar. Ako rozhodujúce sa totiž ukazujú málo výhodné životné podmienky, ktoré sa na takomto poste núkajú schopným adeptom.

Ak uvažujeme realisticky o perspektívach nášho etnochoreologického výskumu treba konštatovať, že sa tento akiste bude odvíjať od predchádzajúcich, vyššie spomenutých pomerov a zámerov a naďalej pod gesciou a v súčinnosti s hudobnými odborníkmi Ústavu hudobnej vedy SAV.

- Fundamentom etnochoreologického bádania na Slovensku by mal zostať základný výskum a jeho neoddeliteľná súčasť - kvalitná a viacstranná dokumentácia predovšetkým zanikajúcich, stále zriedkavejších autentických foriem ľudového tanca a podôb im blízkyh. S tým neoddeliteľne súvisí potreba koncepčne aj materiálne inovovať elementárnu personálnu a technicko- dokumentačnú základňu.

-Trvale treba venovať starostlivosť archívnym fondom a opatere etnochoreologických dokumentov, nakoľko obsahujú nezriedka a v rôznych podobách unikáty. S tým súvisí nutnosť spresnenia ich evidencie, katalogizácie, anotácií, skrátka kompletizácia dokumentov s výslednou digitalizáciou ich databáz. Obrátiť pozornosť na finalizáciu dokumentov, ich tezauráciu - zakonzervovanie a uloženie, a tiež ich digitálny prepis a zhotovenie pracovných duplikátov.

- V teoretických a materiálových bádaniach bude potrebné dopracúvať a rozvíjať problematiku typológie a repertoárov folklórnych tancov na Slovensku, rozpracúvať otázky hudobno-tanečnopohybových súvislostímenovite foriem, štruktúr folklórnych tancov, čo osobitne umožňuje spoločný etnomuzikologicko-etnochoreologický charakter nášho pracoviska. Pri kooperácii so zahraničnými odborníkmi chceme uprednostňovať kontakty a témy výhodné z hľadiska výskumu ľudových tancov na Slovensku.

Záverom chcem konštatovať, že napriek tomu že etnochoreologický výskum u nás dlhodobe garantovala iba dvojica tanečných folkloristov, záber takmer polstoročného bádania začínajúci ich predchodcami takmer z nulovej pozície bol a aj je značne širokouhly. Bez pocitu samofúbnosti usudzujeme, že napriek rôznym peripetiam sa v Oddelení etnomuzikológie Ústavu hudobnej vedy SAV položili celkove solídne základy poznatkov a vedy o ľudovom tanci na Slovensku.

Prvá generácia slovenských tanečných folkloristov v Ústave hudobnej vedy SAV v Bratislave: sprava Štefan Tóth, prvý tanečne erudovaný odborník a František Poloczek, etnomuzikológ - iniciátor prvej filmovej dokumentácie slovenských ľudových tancov v roku 1951. (Foto z päťdesiatych rokov 20. storočia.)

Ich následníci - etnochoreológovia (zľava) Stanislav Dúžek a Kliment Ondrejka, medzi zahraničnými Slovákmí zo Selenče a Kovačice (región Vojvodina v Juhoslávii) na Folklórnom festivale Východná v roku 1968.